

40. Ткаченко В. М. Розвиток українського писанкарства кінця XIX – початку XXI ст.: регіональні особливості, сучасні трансформації : дис. ... канд. іст. наук : спец. 07.00.05 «Етнологія» / Ткаченко В. М. – К., 2012. – 214 с.
41. Українці : іст.-етногр. моногр. У 2 кн. Кн. 2 / [за наук. ред. А. Пономарьова]. – Опішне : Укр. народознавство, 1999. – 444 с. : ілюстр.
42. Цюриць С. А вже недалеко червоне яєчко / С. Цюриць. – Луцьк : Надстир'я, 1993. – 20 с.
43. Шутак М. Писанка / М. Шутак // Народне мистецтво. – 1999. – № 3–4. – С. 54–55.

Ткаченко Виктор. Историография украинского писанкарства конца XX – начала XXI в. Тема писанкарства давно привлекает к себе многих исследователей. В период конца XIX – первой половины XX веков вышло большое количество публикаций. В последующие годы их число уменьшилось, в основном выходили работы, которые рассматривали писанку как часть декоративного искусства. Новый период в самом развитии писанкарства, его возрождении и соответственно появлении значительного количества разных статей, методических пособий и книг наступил в конце XX в., когда Украина стала независимой страной. В нашей статье исследуется литература, которая была издана в этот период, с 1991-го по 2010 г., посвященная одному из видов народных промыслов – писанкарству. Особенностью изданных материалов есть то, что появилось значительное количество методических пособий по изготовлению писанок, статей о мастерицах-писанкарках, а также научно-популярных изданий по этой тематике.

Ключевые слова: писанка, монография, журнал, статья, конференция, съезд.

Tkachenko Victor. Historiography of the Ukrainian Easter Eggs the End of XX – Beginning of XXI Century. Topic art of easter eggs long attracts many researchers. In the period of the end XIX – first half of the twentieth century was published a large number of publications. In the following years, their number was small, mainly in the works which saw Easter eggs, as part of the decorative art. A new period in the development of Easter eggs, its revival and consequently the appearance of a significant number of different articles, manuals and books began in the late twentieth century, when Ukraine became an independent country. In our article examines the literature that was published in this period, from 1991 to 2010, dedicated to one of the kinds of crafts – art of easter eggs. The peculiarity of published materials there is, then, that a considerable number of methodological manuals on manufacturing of Easter eggs, articles about craftsmen of easter eggs, as well as popular scientific publications on this topic.

Key words: Easter egg, monograph, journal, article, conference, convention.

Стаття надійшла до редколегії
11.04.2013 р.

УДК [571.2:271.4:272]-767(477.8)«183»

Роман Голій

«Відомості про відступників» як історичне джерело конфесійних конверсій у 30-ті роки XIX ст. (на прикладі Волинської губернії)

У статті проаналізовано інформаційний потенціал документування конфесійних трансформацій у Волинській губернії. Зокрема розглянуто випадки переходу з православ'я до греко-католицизму та католицизму в умовах антикатолицької політики в Російській імперії у 30-х роках XIX ст.

Ключові слова: православ'я, греко-католицизм, римо-католицизм, Волинська губернія, державна політика.

Постановка наукової проблеми та її значення. У 1830-х рр., після поразки польського Листопадового повстання, у Волинській губернії активізувалися конфесійні конверсії (переходи від одного віросповідання до іншого). Причому світська влада вітала опрацювання уніатів та католиків, але категорично забороняла зворотні конверсії. Попри те, переходи православних на унію чи католицизм все-таки мали місце. Зокрема, щодо таких конверсій мають певний інформаційний потенціал «відомості про відступників» – специфічний вид писемних історичних джерел, що збереглися у фонді «Волинської духовної консисторії» Державного архіву Житомирської області.

Для означення переходу православних на унію чи католицизм в тогочасних документах зазвичай використовувався термін «відступництво» (російською: «сворачение» [18, арк. 2 зв.; 6, арк. 58 зв.],

«обольщение» [18, арк. 4.; 6, арк. 3 зв.] тощо). А особи, що були запідозрені в такій конверсії, називались «відступниками» – тобто тими, що мусили перейти до православ'я, у зв'язку із законодавчою нормою про обов'язкову приналежність до «панівної релігії тих, кого охрестили православні священники» [5, арк. 430].

Навіть якщо такі особи отримали католицьке виховання та багато років сповідалися в костелі, їх вважали правопорушниками і примушували приймати віру, в якій були охрещені. Тому про переходи до унії чи католицтва можна говорити лише умовно: такі трансформації вважалися правопорушенням, адже законодавство Російської імперії взагалі не передбачало вихід із «панівної релігії». Відповідно їх не могли офіційно визнати й уніатська та римо-католицька консисторії.

Перші систематичні «відомості про відступників» у Волинській губернії з'явилися у другій половині 30-х років XIX ст. У січні 1836 р. Волинська консисторія своїм указом зобов'язала про усі випадки відступництва повідомляти єпархіальне начальство. У наказі передбачалося, щоб відповідні відомості обов'язково містили: докази колишньої приналежності «відступників» до православ'я, зазначення місця і часу відступництва та дані про спонукачів відступництва [7, арк. 2]. Окрім того, ще на початку 1830-х рр., для активізації конверсії іновірців, Синод видав кілька указів, що стосувалися міжконфесійних шлюбів та виховання дітей. Зокрема, 29 грудня 1830 р. було наказано, щоб православні священники хрестили дітей будь-якого іншого сповідання тільки після попереднього роз'яснення батькам про їх зобов'язання виховувати цих дітей у «правилах державної віри» [4, арк. 1–5].

Подібні укази мали двояку мету і двоякий ефект. З одного боку вони намагалися поставити православ'я у винятково привілейоване становище і посприяти інтеграції поляків, литовців, українців та представників інших національностей до російського соціуму. Проте такі заходи не тільки розширили можливості переходу до «державної віри», а й загрожували різким збільшенням кількості справ, пов'язаних із «відступництвом».

Аналіз останніх досліджень цієї проблеми. Історичні джерела щодо конверсії православних прихожан у Волинській губернії в 1830-х рр., досліджували в контексті загальних проблем. Зокрема, джерелознавчий аспект історії греко-католицької церкви в Правобережній Україні наприкінці XVIII – першої половини XIX ст. вивчала В. Лось [20]. Становище греко-католицької церкви на Правобережжі наприкінці XVIII – у 30-х роках XIX ст. розглянуто в дисертації В. Білик [1], у монографії Н. Стоколос і Р. Шеретюк [21]. Конфесійні трансформаційні процеси у Волинській губернії досліджували С. Жилюк [19] та Б. Бойко [2]. Причини переходів із православ'я до греко-католицтва та католицтва у Волинській губернії в 1830-х рр. аналізував Р. Голій [3]. Проте «відомості про відступників» як історичне джерело залишаються маловивченими.

Мета статті – проаналізувати інформаційний потенціал документування конверсії православних парафіян у Волинській губернії на прикладі «відомостей про відступників» у 30-х роках XIX ст. Зокрема, увага звертається на розв'язання таких **завдань**: визначення основних центрів та часу конверсії православних сповідників на греко-католицтво й католицтво; з'ясування підстав, через які відбувалися зарахування та викреслення осіб із переліку «відступників»; проведення загального соціологічного аналізу категорії «відступників».

Виклад основного матеріалу та обґрунтування отриманих результатів дослідження. Випадки «відступництва» почастишали після розпорядження Синоду від 29 грудня 1830 р. щодо обов'язкового зобов'язання батьків-католиків виховувати своїх дітей (охрещених за православним обрядом) у «правилах державної віри» [4, арк. 1–5]. Саме норми сімейного права, на нашу думку, стали важливою передумовою появи великої кількості випадків «відступництва», які законодавство Російської імперії класифікувало як правопорушення. Переходи в католицтво й унію траплялися навіть після поразки польського повстання 1830–1831 рр. та антикатолицьких заходів імперської влади.

Особливо яскраво це можна побачити у відомостях кременецьких благочинних. Зокрема, у звіті Іоана Гадзяцького за 1837 р. зазначалося, що в селах Великих Дедеркалах і Малих Дедеркалах було 42 особи (17 сімей), які перейшли до католицтва. Серед них – щонайменше 18 «відступників» із сімей, де батько – православний, а мати – католичка та дев'ять «відступників, із сімей де батько – католик, а мати – православна [9, арк. 26–28].

Спираючись на відповідні відомості, можна визначити населені пункти, у яких відбувалося найбільше таких конверсій. Наприклад, у Кременецькому повіті благочинні часто вказували, що «спокушення» (рос. – «совращения») в католицтво мали місце в Шумську (римо-католицькому мона-

стирі, пізніше – каплиці), Кременці (францисканському костелі), Великих і Малих Дедеркалах (монахами-реформатами), Новому Вишневі, у Ковельському повіті – в містечку Мацієві [9, арк. 3–4]. Значна кількість переходів на унію відбулася в Дерманському василіанському монастирі (Дубенський повіт) та в селах Великих Кошарах і Велицьку (Ковельський повіт).

У відомостях надавалася також інформація (походження, стать тощо), яка дає змогу зробити певний соціологічний аналіз категорії «відступників». Зокрема, у переліку за 1837 р. по Ковельському повіту зазначалося, що серед дорослих «відступників» були представники різних соціальних верств: судовий службовець, син губернського секретаря, дворяни, селяни, міщани – загалом 15 чоловіків і дві жінки [9, арк. 10 зв.–14]. Таку різноманітність соціального представництва можна спостерігати і в інших повітах. Часте ж переважання кількості чоловіків у переліках [9, арк. 10 зв.–14, 18–22, 34] можна частково пояснити тим, що жінки були менш схильні до конфліктності і відкритої зміни релігійної належності, до того ж на чоловіків як відповідальних за сім'ї звертали увагу насамперед.

Окрім дорослих осіб, у відомостях зазначалися і їхні діти. Наприклад, у переліку в селі Паридубах Ковельського повіту зазначено 10 дворян – Жахановичів – та 11 їхніх дітей, яких умовно можна назвати «другим поколінням “відступників”». Ця категорія дещо відрізнялась від «першого покоління», адже «другому» іноді вдавалося домогтися офіційного визнання їх католиками. Проте це не стосувалося згаданих Жахановичів із Паридубів: 12 із них (включаючи дітей) перейшли до православ'я, і у відомості за 1838 р. у Паридубах значилося вже сім «відступників» [8, арк. 1].

Дивно, що серед доказів відступлення Жахановичів указувалося (можливо, ненавмисно, а з необачності), що двоє з них були охрещені православними священниками в 1776 і 1790 рр. [9, арк. 12], що малоймовірно, адже тоді ще на цих теренах існувала Річ Посполита і православних храмів на Правобережжі (не кажучи вже про Волинь) було дуже мало. Подібні неточності непоодинокі. Наприклад, у відомості кременецького благочинного Іоана Гадзяцького також згадано про православне хрещення 1788 р. [9, арк. 29]. Проте така інформація, мабуть, і не вважалася «основним доказом», бо поряд з нею могли вказуватись відомості про прийняття таїнств у православному храмі, що вважалося вагомою підставою зараховувати людину до православних сповідників.

Ще п'ятеро Жахановичів у православних метриках не значаться зовсім [9, арк. 13]. Тобто їхня приналежність до «державної релігії» не підтвердилася. Усього протягом року із осіб, зазначених у відомості за 1837 р., у Ковельському повіті, крім Жахановичів, «повернулося до православ'я» ще чотири особи: син губернського секретаря, дворянка з Ковеля, «відступниця» в унію із села Люблинця і селянин із Буцина. У 1838 р. «відступників» у повіті було вже 12, але знову додавалося 11 дітей, «незаконно» хрещених у латинському й уніатському обрядах (п'ятеро в Ковелі і шестеро в Люблинці) [8, арк. 4–6].

Було також приєднано до православ'я дочку Дарії Ковальської, «відступниці» із села Руської Гути Кременецького повіту. Про Дарію Ковальську у відомості за 1837 р. зазначалося, що вона сповідалася у православної церкви в 1811 і 1812 рр., але пізніше перейшла до унії і католицтва (табл. 1). На тій підставі Дарія офіційно вважалася православною. Відтак її дочку, яка відмовилася приймати православ'я [9, арк. 71], кременецький пристав привіз до консисторії. Там 21 жовтня 1838 р. складено відповідне прохання від імені Агнешки. Після чого її у Почаївській лаврі було приєднано «по чину, з кляткою» [9, арк. 72, 74].

Відомості про «відступників» у Російській імперії мали певне юридичне значення. Адже їхній зміст часто ставав для місцевої влади підставою для застосування стягнень. Зокрема, земський суд, на вимогу духовного правління, міг привозити «відступників» до повітового міста, де їх мали переконувати приєднатися до «державної релігії». Часто «переконування» (рос. – «увещевания») [16, арк. 7] призводили до негайного приєднання.

Якщо особи, звинувачені у відступництві, не погоджувалися перейти на вимогу духовного правління [11, арк. 2] або земського суду [12, арк. 1; 13], то їх, «арештантів» [11, арк. 2], під конвоєм відправляли до Почаєва, у Волинську духовну консисторію.

Тому відомості складалися досить детально, хоча і не завжди мали повну інформацію, яку вимагала консисторія. Наприклад, у звіті кременецького благочинного Костянтина Шумовського за 1837 р. [9, арк. 2 зв.–4] містилася інформація, яка могла бути використана як доказ того, що особи, звинувачені у відступництві, колись були православними: про місце народження і хрещення особи та про те, чи приймала особа таїнства у православної церкви. Але розділ «Коли, де і ким був споку-

шений» (у російськомовному оригіналі – «когда, кем и где был совращен», тобто відведений від православ'я) був зазвичай менш конкретним – без зазначення імен і прізвищ (табл. 1). Адже покарання «спокусників» залежало не від консисторії, а від світської влади (повітова поліція і земський суд), яка в деяких повітах була апатичною і недієвою не тільки в наданні стягнення «спокусникам», а й у виконанні вимог духовних правлінь щодо самих «відступників».

Таблиця 1

Витяг з відомості кременецького благочинного Костянтина Шумовського про відступників, станом на 1837 р.*

№ з/п	Населений пункт, рік народження особи	Де охрещена особа	Чи була особа православною (чи приймала таїнства в православної церкви)	Коли, де і ким був відведений від православ'я
1	с. Руська Гута, Дарія Ковальська		сповідалася у 1811, 1812 рр.	у 1811 р. повінчалася з римокатоликом; у 1814 р. перейшла до уніатів у Дерманському монастирі, потім – в Шумську римокатолицьку каплицю
2	с. Угорськ, 1802 р. н.	у православ'ї		у 1811 р. в Шумську, латинським ксьондзом
3	с. Борки, чоловік, 1791 р. н.		приймав	у 1805 р. в Шумбарському костелі, колишніми тринітарами
4–7	його четверо дітей (1, 5, 9, 16 років)	у Шумському костелі тринітарами	ні	монахами в Шумбарі
8	с. Борки, 40 років	у православної церкви (за свідченнями селян)	так (за свідченнями селян)	у 1810 р. в Шумбарі, тринітарами
9	с. Борки, чоловік, 26 років; де зараз перебуває – невідомо (поміщик його відпустив)	православним священиком	так, до 1829 р.	у 1829 р. в колишньому Кременецькому францисканському костелі
10	с. Борки, 33 роки, 1804 р. н.	православним священиком	ні, крім миропомазання	у 1814 р. у Кременецькому францисканському костелі
11	с. Борки, 48 років	православним священиком у 1789 р.	так	у 1804 р. у Шумбарському тринітарському костелі
12	с. Залісці, 13 років	православним священиком у 1824 р.	ні	у 1833 р. у Шумську

* Джерело: Державний архів Житомирської області, ф. 1, оп. 8, спр. 44, арк. 2 зв.–4.

Щоб поживити роботу органів повітової влади, Волинське губернське правління 9 вересня 1838 р. наказало земським судам привести до консисторії осіб, зазначених у переліках «відступників». Такий наказ, зокрема, було вислано до Луцького, Рівненського, Кременецького і Ковельського повітів.

Попри бездіяльність місцевих органів влади окремих повітів та значний термін давності «відступлення» (які переважно відбулися ще в 1800–1820-х рр.), кількість звинувачених осіб, за відомостями 1837–1838 рр., мала тенденцію до скорочення. Однак зменшення кількості «відступників» відбувалося не тільки через перехід до православ'я, діяльність органів влади та демографічний чинник, а й через викреслення прізвищ цих людей із переліку звинувачених.

Консисторія дозволяла викреслювати імена «відступників» на підставі прохання духовного правління або через аргументовану непоступливість звинувачених. Перший варіант траплявся нечасто (переважно в повітах, де місцева влада не допомагала повітовим духовним правлінням). Наприклад,

за відомістю 1837 р. у селі Коловертах та в містечку Степані Рівненського повіту було зафіксовано, що два «відступники», які мали б проживати там, покинули зазначені населені пункти і місце їх перебування невідоме (табл. 2). На тій підставі Рівненське духовне правління попросило консисторію вилучити їх із переліку «відступників» [9, арк. 40], а консисторія, у свою чергу, задовольнила прохання [9, арк. 43].

Таблиця 2

Витяг з відомості про відступників, надісланої Рівненським духовним правлінням, станом на 1837 р.*

№ з/п	Населений пункт, де проживала особа	Де (коли) охрещена особа	Чи була особа православною (чи приймала таїнства в православній церкві)	Коли, де і ким був відведений від православ'я
1	село Коловерти	латинським ксьондзом	ні	мати – православна, батько – католик; невідомо, де перебуває зараз
2	містечко Степань	невідомо	ні	не перебуває в Степані
3	слобода Озерце (належить до Погоріловки)	православним священиком у 1820 р.	ні	–
4	містечко Деражно	–	ні	перейшли на латинський обряд, коли були при поміщицькому дворі
5	село Городище	–	так, до 1823 р.	
6	село Золотіїв	має 58 років	так, у 1806 р. повінчалася зі шляхтичем	перейшла на латинський обряд

* Джерело: Державний архів Житомирської області, ф. 1, оп. 8, спр. 44, арк. 40–42.

Другий спосіб викреслення «відступників» полягав у офіційному визнанні їх католиками. Переважно це стосувалося другого покоління «відступників», тобто дітей тих осіб, які перейшли від православ'я до католицизму. Так, навіть якщо перше покоління поверталось до православ'я, то дітям, незважаючи на вплив повітового суду і губернської адміністрації, іноді таки вдавалося домогтися від Волинської консисторії дозволу залишитися в католицизмі – сповіданні, у якому вони були охрещені [10, арк. 10].

У таких випадках підставою для вилучення з переліку була відсутність письмового зобов'язання їхніх батьків щодо виховання дітей у православ'ї. Крім цього, як другорядні чинники враховували також категоричність відмови приєднатися, мотивацію категоричності тощо [6, арк. 33–34; 10; 17]. Проте зазвичай головними критеріями визнання Волинською консисторією «відступників» як католиків була відсутність у православних парафіях документальних доказів приналежності тих осіб до «державного сповідання».

Іноді траплялися випадки вилучення з переліку й осіб першого покоління. Проте це відбувалися рідко – при збігу кількох причин. Наприклад, шляхтянці із села Золотієва (табл. 2) консисторія, за поданням Рівненського духовного правління, дозволила залишатися католичкою на підставі того, що вона не була охрещена православним священиком, а тільки взяла шлюб у православній церкві і не хотіла переходити до православ'я [9, арк. 63]. В іншому випадку (якщо непоступливі «відступники першого покоління» були охрещені у православ'ї) справи про їх повернення могли розглядати десятиліттями, а відтак – передавали їх Синоду [15].

В окремих випадках особи, звинувачені у відступництві, переселялися до інших повітів. Так, селянин, що перейшов до католицизму під час служби в поміщика [14, арк. 1], зі Старокостянтинівського повіту переїхав до Новоград-Волинського повіту, у с. Ладиги, яке належало тому ж поміщику. Переселився він, очевидно, для того, щоб чиновники не могли знайти «відступника», але с. Ладиги приєднали до Старокостянтинівського повіту. І селянин таки, за повідомленням земського суду від 6 жовтня 1836 р., повернувся у православ'я. Іноді особи, звинувачені у відступництві, навіть переселялись кілька разів із місця на місце, щоб не поступитися правлінням і консисторії [15].

Узагальнивши дані із відомостей, можна зробити висновок, що значна частка «відступлень», зафіксованих у 1837 р., була вчинена протягом першої третини ХІХ ст. (табл. 1–2, колонки «Чи була особа православною» та «Коли, де і ким була відведена від православ'я»), а у другій половині 1830-х рр. подібні конверсії мали тенденцію до спадання.

Висновки. Отже, «відомості про відступників» мають значний інформаційний потенціал. Зокрема з'ясовано, що у Волинській губернії вагомими центрами конверсії православних прихожан були католицькі та уніатські парафії, де служили монахи (зокрема, у Шумську, Кременці, Великих і Малих Дедеркалах, Дермані). Значна частка «відступлень», зафіксованих у другій половині 1830-х рр., трапилася протягом першої третини ХІХ ст.

Підставами для внесення особи до переліку «відступників» були: відомості про православне охрещення особи; записи в церковних книгах про прийняття особою таїнств у православному храмі; інформація про колишню приналежність особи до православ'я. Волинська консисторія дозволяла викреслювати католиків із переліку «відступників» у таких випадках: 1) на прохання повітового духовного правління, при категоричній непоступливості «відступників»; 2) через відсутність у православних парафіях документальних доказів приналежності таких осіб до православ'я.

У «відомостях про відступників» були зазначені представники різних соціальних верств, серед яких більше чоловіків. Окрім дорослих осіб, зазначалися і їхні діти.

Джерела та література

1. Білик В. А. Греко-уніатської церква на Правобережній Україні наприкінці ХVІІІ – у 30-х рр. ХІХ ст. : дис. ... канд. іст. наук : спец. 07.00.01 / Білик Вікторія Андріївна ; Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки. – Луцьк, 2009. – 267 с.
2. Бойко Б. Є. Трансформаційні процеси в житті християнських конфесій на Волині періоду її перебування у складі Російської імперії (1793–1917 рр.) : дис. ... канд. іст. наук : спец. 09.00.11 / Бойко Богдан Євгенович. – К., 2009. – 225 с.
3. Голій Р. В. Зміна віросповідання з православ'я на греко-католицизм та католицизм як явище релігійного життя у Волинській губернії в 30-х роках ХІХ століття / Р. В. Голій // Літопис Волині. – 2012. – № 10. – С. 23–27.
4. Державний архів Житомирської області (Держархів Житомирської обл.), ф. 1, оп. 7, спр. 99.
5. Держархів Житомирської обл., ф. 1, оп. 7, спр. 1054.
6. Держархів Житомирської обл., ф. 1, оп. 7, спр. 1079.
7. Держархів Житомирської обл., ф. 1, оп. 8, спр. 6.
8. Держархів Житомирської обл., ф. 1, оп. 8, спр. 20.
9. Держархів Житомирської обл., ф. 1, оп. 8, спр. 44.
10. Держархів Житомирської обл., ф. 1, оп. 8, спр. 133.
11. Держархів Житомирської обл., ф. 1, оп. 8, спр. 372.
12. Держархів Житомирської обл., ф. 1, оп. 8, спр. 494.
13. Держархів Житомирської обл., ф. 1, оп. 8, спр. 507.
14. Держархів Житомирської обл., ф. 1, оп. 8, спр. 530.
15. Держархів Житомирської обл., ф. 1, оп. 8, спр. 1045.
16. Держархів Житомирської обл., ф. 1, оп. 8, спр. 1384.
17. Держархів Житомирської обл., ф. 1, оп. 8, спр. 1584.
18. Держархів Житомирської обл., ф. 1, оп. 81, спр. 71.
19. Жилюк С. І. Російська православна церква на Волині (1793–1917 рр.) / С. І. Жилюк. – Житомир : Журфонд, 1996. – 174 с.
20. Лось В. Е. Історія Греко-уніатської церкви на Правобережній Україні кінця ХVІІІ – першої половини ХІХ ст.: джерелознавчий аспект : автореф. дис. ... канд. іст. наук : спец. 07.00.06 / Лось Валентина Едуардівна ; Держ. ком. арх. України Укр. НДІ арх. справи та документознавства. – К., 2007. – 20 с.
21. Стоколос Н. Г. Драма Церкви (до історії скасування Греко-Уніатської Церкви в Російській імперії та викорінення її духовно-культурних надбань) : монографія / Н. Г. Стоколос, Р. М. Шеретюк. – Рівне : ПП ДМ, 2011. – 320 с.

Голий Роман. «Ведомости об отступниках» как исторический источник конфессиональных конверсий в 30-е годы XIX ст. (на примере Волынской губернии). В статье проанализирован информационный потенциал документирования конфессиональных трансформаций в Волынской губернии. В частности рассмотрены случаи переходов из православия в греко-католичество и католичество в условиях антикатолической политики в Российской империи в 30-х годах XIX ст. Выяснено, что в Волынской губернии весомыми центрами конверсии православных прихожан были католические и униатские парафии, где служили монахи. Основаниями для включения лица в перечень «отступников» были: сведения о православном крещении лица; записи в церковных книгах о принятии лицом таинств в православном храме; информация о бывшей принадлежности лица к православию. Волынская консистория позволяла вычеркивать католиков из перечня «отступников» в таких случаях: 1) по просьбе уездного духовного правления, при категорической неуступчивости «отступников»; 2) из-за отсутствия в православных парафиях документальных доказательств принадлежности таких лиц к православию.

Ключевые слова: православие, греко-католичество, римо-католичество, Волынская губерния, государственная политика.

Holiy Roman. «The Lists About Apostates» as a Historical Source of Confessional Conversions in 30th Years of XIX Century (on the Example of the Volyn Province). In the article analyzed the information potential of documenting the religious transformations in the Volyn province is. In particular, we consider the cases of transition from Orthodoxy to the Greec-Catholicism and Catholicism in the conditions of anti-Catholic policy in the Russian Empire in 30-ies of 19th century. It was found out that in the Volyn province the ponderable centers of conversion of the Orthodox parishioners were catholic and greco-catholic parishes, where monks served. By grounds for including of person to the list «of apostates» were: information about Orthodox of christening person; records in church books on an acceptance by the face of mysteries in the Orthodox temple; information about former belonging of person to Orthodoxy. The Volyn consistory allowed to delete catholics from the list «of apostates» in such cases: 1) at the instance of district spiritual rule, at categorical obstinacy «of apostates»; 2) because of absence in the Orthodox parishes of documentary proofs of belonging of such persons to Orthodoxy.

Key words: Orthodox, the Greec-Catholicism, Rome-Catholicism, the Volyn province, public politics.

Стаття надійшла до редколегії
26.04.2013 р.

УДК 070 (09)(477.82)«XVIII–XIX»

Ірина Міляевич

Волинські сільськогосподарські журнали початку XX ст.

Висвітлено історію сільськогосподарських журналів Волині початку XX ст., схарактеризовано їх жанрово-типологічний склад, функціональні особливості, тематичний діапазон публікацій, а також зазначено місце зберігання.

Стаття написана на основі суцільного перегляду повних комплектів волинських періодичних видань, використання архівних документів та раритетних джерел.

Ключові слова: періодичні видання, Волинь, сільськогосподарські журнали, історія, краєзнавство.

Постановка наукової проблеми та її значення. Фахові періодичні видання¹ були другим за чисельністю типом волинської преси XIX – початку XX ст. [1]. До цієї групи належить 19 видань: вісім журналів та 11 бюлетенів. У Волинській губернії у XIX – на початку XX ст. видавалися фінансово-економічні, сільськогосподарські, медичні, природничо-наукові, військові та транспортні журнали і бюлетені. Часописи сільськогосподарської тематики становили 26,3 % фахових періодичних видань і були представлені чотирма журналами і одним бюлетенем.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Більшість із цих видань сьогодні є бібліографічною рідкістю і зберігається здебільшого тільки в національних бібліотеках Російської Федерації. Віддаленість цих

© Міляевич І., 2013

¹ До типу «фахові періодичні видання» відносять газети, журнали і бюлетені, створені задля передачі спеціалістам певного профілю професійних знань, потрібних їм у практичній діяльності, та для підвищення їх професійного рівня.